

pilació de mostres d'un humor que va ser un producte de necessitat en moments molt dolorosos per a Europa i Amèrica. Són somriures en un paisatge de llàgrimes.

–*Quin és l'estil artístic predominant a l'URSS?*

–*El repressiionisme.*

L'acudit és tan útil i necessari que resulta un assumpte molt seriós. De fet algunes persones que van tractar el president egipci Gamal Abdel Nasser expliquen que tenia contractada una persona amb plena dedicació que tenia com a única missió informar-lo dels últims acudits que s'explicaven sobre el seu govern. Saber de què reia el poble era saber també quins eren els seus punts més vulnerables.

I un advertiment final: en aquest llibre no s'hi ha recollit cap acudit sobre Bill Clinton ni la becària Monica Lewinsky, i tampoc sobre Bin Laden. Tant els primers com l'últim van generar una febre d'acudits que va recórrer tot el món. Són com els acudits de sogres de la humanitat globalitzada. Envaeixen els circuits cibernètics, però no pertanyen a la mena d'humor que tem el tirà, que torna l'esperança a l'oprimit i que serveix de teràpia a qui pateix una depressió per causes polítiques.

Capítol 1

Hitler i la matança del porc

En una entrevista que van fer-li Néstor Luján i Giorgio della Rocca per al seu llibre *El humorismo* (Salvat, 1973), el director de la revista britànica *Punch*, William Davis, explicava que l'humor va arribar a ser tan eficaç en el combat polític que Churchill va encarregar al departament de «lluita psicològica» que s'inventés acudits sobre Hitler i els seus soldats i que els llancés sobre Alemanya igual com es bombardeja territori enemic. Les emissions de la BBC en llengua alemanya i en la llengua corresponent de cada zona ocupada van permetre que hi actués l'efecte corrosiu de l'arma del riure. Més endavant fins i tot exposaria a un dirigent de la CIA la idea de crear un «departament d'acudits».

Aquestes bombes recreatives de fireta, però, podien resultar letals. Eren l'aplicació a la guerra del vell principi pedagògic d'instruir delectant. En aquest cas es tractaria més aviat de destruir delectant, és a dir, de combatre l'adversari amb un somriure als llavis.

El Führer viatja dins d'un cotxe i de cop i volta, en un revolt, atropella un porc. El xofer s'acosta a una granja que

hi ha a la vora per demanar ajuda i es presenta com el xofer de Hitler. El canceller ja fa tres hores que s'espera enmig de la carretera quan torna a aparèixer el xofer amb símptomes evidents d'haver-se pres una copeta de més. L'home s'excusa dient:

–És que m'han convidat a una festa.

–I què celebraven, que havies matat un porc?

–No ho sé, jo només els he dit que era el conductor de Hitler i que havia matat el porc.

És un humor senzill, però directe i agressiu, i potser és una mostra d'aquell humor fabricat a Londres per al consum exterior. És la mena de bomba que Churchill recomanava a la BBC, un armament bèl·lic intangible i difícil de destruir.

Churchill era considerat un geni en l'art d'atacar l'adversari mitjançant la burla. En certa ocasió un membre del seu partit va alçar-se del seu lloc, va travessar la Cambra dels Comuns i es va asseure als bancs de l'oposició. En veure això el *premier* britànic va comentar amb veu poderosa: «És el primer cop, senyors, que veig un ratolí nedant cap al vaixell que s'enfonsa.» Els riures de la naturalesa dels que van retrunyir aquell dia poden tenir un efecte devastador.

És curiosa la història d'aquell sacerdot de l'Alemanya nazi que va ser condemnat tan sols per explicar un acudit:

Un bisbe visita un col·lega i s'adona que té penjada a la paret la imatge de Jesús a la creu i a banda i banda els retrats

de dos personatges del moment. Un d'ells és Hitler i l'altre Himmler.

–Vols dir que no t'has equivocat, company? Al seminari ens van dir que a Jesús al Calvari, clavat a la creu, l'acompanyaven dos lladres, i no dos assassins.

Aquella demostració del seu coneixement dels Evangelis va valer una temporada a la presó al bisbe de l'acudit.

Si hi ha hagut mai cap règim capaç de crear un cos repressor de l'humor polític ha estat sens dubte el de l'Alemanya del Tercer Reich. Els servidors de Hitler no haurien tingut cap escrúpol per declarar il·legal el riure injustificat; i d'altra banda, en l'estat policial en què es va convertir el país, no s'hauria notat una secció més o menys, encara que fos una secció especialitzada en somriures sospitosos. El que és indubtable és que de capacitat d'organització per muntar un cos policial tan singular no n'hi faltava:

–Mans enlaire! De què rieu?

–D'un acudit de sogres que ha explicat aquest.

–Ah, d'acord...

Un cop superada la prova d'explicar un acudit de sogres el grup podria continuar el seu camí; això sí, després que l'etern policia bo els recomanés que anessin a riure a algun lloc reservat. Riure en públic podia revelar una acció subversiva o si més no ser vist com una provocació.

La llei imposava el pensament únic. La discrepància es podia pagar cara.

Un veí de la zona olímpica de Berlín té un lloro. Un dia se li escapa l'animal per una finestra. Apareix un anunci a la premsa: «S'ha perdut un lloro. Es recompensarà la persona que el trobi. El seu propietari adverteix que no comparteix les seves opinions polítiques.»

El tirà alemany no devia ser un tipus tan primari com alguns han pretès. Si més no era conscient de la malícia de l'humor. El mes d'agost de 2005 una casa de subhastes britànica sotmetia a les lleis del mercat un llibre d'acudits antinazis encarregat pel mateix *Führer*. El va encarregar l'any 1933, poc després d'arribar al poder. Amb aquest encàrrec volia demostrar que el nou canceller era un paio simpàtic que abjurava del seu extremisme de joventut. Si la població arribava a creure's que era conscient de la barbàrie que havia preconitzat al seu llibre *Mein Kampf* (1924) fins al punt de permetre bromes sobre ell mateix, es convencerien que aquell home havia canviat. Una dada significativa: tot i que van afirmar que el llibre s'havia exhaurit, mai no n'hi va haver una segona edició. Seixanta anys més tard, en una sala britànica i amb un preu de sortida de 225 euros, el llibre no tenia més valor que el de la curiositat. Qui sap si no va ser la manera que finalment els seus lleials seguidors exhaurissin l'edició i s'asseguressin que cap exemplar no escapava del seu control. El poble no havia de témer res d'un home que permetia acudits i imatges

que teòricament el ridiculitzaven. Però, com no l'havien de témer els jueus?

Dos hebreus van per un carrer de Berlín i veuen un anunci que informa que s'ha escapat un lleó molt ferotge del zoo i que el primer que se'l trobi l'ha de matar.

–Aquesta mateixa nit foto el camp.

–Que t'has tornat boig? Tu no ets cap lleó!

–Sí, però com ho demostres, quan ja t'han mort?

I com no l'havien de témer les persones d'esquerres? Moltes ja havien fugit abans que Hitler fos elegit per dirigir el país. El seu membre més il·lustre en el camp de les humanitats, el poeta i dramaturg Bertolt Brecht, se'n va anar el 1933. Era el moment. L'experiència els ensenyaria més endavant que és perillós prendre una decisió d'aquesta naturalesa massa tard.

I com no l'havien de témer els intel·lectuals? El més prestigiós va marxar a l'exili l'any 1935: era Albert Einstein, premi Nobel de Física. L'Alemanya que no es deixava fanatitzar i que es negava a seguir aquell nou líder es va escampar per mig món. Fugir es va convertir en una obsessió. Calia marxar ben lluny d'Alemanya. Einstein va anar a parar als Estats Units. Era un home savi i divertit. Així és com explicava el que podia passar amb la seva teoria de la relativitat.

Si es reconeix com a encertada, els alemanys diran que sóc alemany, i els francesos que sóc ciutadà del món. Si la

meva teoria és errònia, els francesos diran que sóc alemany i els alemanys que sóc jueu.

No s'equivocaven els qui van veure en el llibre hitlerià una línia política que no podia canviar:

El dia que va ser nomenat canceller es va celebrar un gran ofici religiós.

–Celebren el tractat de Versalles.

–Celebrem una derrota?

–Depèn de com t'ho miris. A Versalles ens van humiliar i gràcies a això ara tenim un gran Führer i feina per a tothom. I autopistes.

Així era com parlaven els convençuts. Per als desconfiats, però, fugir es va convertir en una obsessió. Les autoritats n'eren conscients i fins i tot sospitaven que tothom aspirava a convertir-se en fugitiu.

Un avió britànic és abatut sobre territori alemany i capturen el pilot, que està greument ferit. L'atén un metge nazi.

–Em sap greu, però la cama no té cura i l'hi haurem d'amputar.

–Entesos, però m'ha de fer un favor: tornin la meva cama a la meva pàtria. Em faig càrrec que és difícil, en les circumstàncies actuals, però dic jo que un bombarder potser la podria deixar caure quan sobrevolés el sud d'Anglaterra.

–D'acord, no pateixi.

Li amputen la cama dreta i l'endemà la deixen caure a Anglaterra durant un bombardeig. A la tarda li han d'amputar un braç i la història es repeteix. L'endemà és l'altre braç. L'endemà passat el metge torna a visitar el pilot.

–Em sap greu, però se li ha gangrenat la cama esquerra i també l'hi hem d'amputar.

–Entesos, però enviïn-la a Anglaterra.

–Em temo que aquest cop no podrà ser.

–Per què?

–Per una raó molt simple: el comandant sospita que vostè està intentant evadir-se.

A Hitler se li va reconèixer una personalitat psicòtica que ja se li endevinava de petit:

Una mare porta el seu fill al consultori del doctor Fruït.

–Doctor, estic desesperada, ja no sé què fer amb el meu fill. És odiós, sàdic... Martiritza els animals, maltracta les persones grans, és feliç veient patir els altres. Què puc fer?

–Quina edat té?

–Quatre anys.

–Aleshores no és un cas greu. Ja veurà que de gran serà dòcil com un xai. Cal donar temps al temps.

–No sap com em tranquil·litza, doctor. Li estic molt agraïda. Gràcies, doctor.

–De res, senyora Hitler.

Cal tenir en compte que no s'havia perdut el respecte que tradicionalment ha tingut el poble alemany pels ani-

mals. Envoltar el *Führer* d'una llegenda de sadisme envers les espècies més casolanes contribuïa eficaçment al seu desprestigi. El nazisme va atorgar una gran importància a la propaganda, fins a l'extrem d'eleva-la al rang de ministeri. El seu titular, Goebbels, afirmava que quan sentia la paraula *cultura* instintivament la mà li anava tota sola cap a la culata de la pistola. També deia, i amb raó, que sense el seu altaveu el nacionalsocialisme no hauria existit. I si el sistema va cultivar la propaganda, com una reacció natural va sorgir la contrapropaganda dels grups de resistència, autors d'un pamflet sobre el sadisme envers els animals que va aparèixer pels barris on vivien les classes altes.

Per escriure un pamflet només cal imaginació. Ningú no comprovarà que les dades siguin verídiques. A moltes cases van arribar informes anònims sobre la perversitat del petit Adolf amb els gats, els gossos, els canaris i altres bèsties de companyia. Allò va sembrar el dubte sobre l'home que els governava. Aquells papers havien assolit el seu objectiu: sembrar confusió.

La seva psicosi es va agreujar. Era l'home més poderós d'Alemanya, però ell volia ser l'home més poderós del món, i per a això li calia ser amo d'una de les cases més elevades del país, la seva residència del «Niu de les Àligues», a Baviera. La casa era una metàfora dels seus anhels: sempre el més amunt possible. Abans d'arribar a la cancelleria el solien acompanyar els membres de la cúpula nacionalsocialista: Göring, Bormann, Goebbels, Hess i Speer, i per passar l'estona es feien bromes i s'explicaven acudits. Tenien sentit de l'humor aquells mateixos homes que el perseguïen?

Els últims professionals de l'humor que van perdre la llibertat van ser els monologuistes de cabaret, gènere de llarga tradició als països del centre d'Europa. Va ser l'últim humor permès. A partir del dia que va començar el seu silenci forçós només va quedar la possibilitat de l'humor artesà i de difusió clandestina, un recurs que encara no estava prohibit.

Un professional del monòleg seu a la butaca del consultori d'un dentista. En els dies de la por havia convertit la por en el tema de la seva dissertació. El metge li diu:

–Obri la boca.

–Per què, pobre de mi, per què m'ho ha de demanar a mi, precisament?

–Va, obri la boca i no tingui por –insisteix el metge.

–A veure si ens aclarim, doctor. Una de dues: o no obro la boca, o tinc por.

Ateses les circumstàncies, és un exemple modèlic. Parla de la por, però sense especificar per què era prudent tenir la boca tancada.

Cal dir que l'èxode de demòcrates va començar molt d'hora, però va continuar durant els anys següents, com si es comencessin a percebre senyals que arribaria un moment en què seria impossible fugir.

L'any 1939 Fritz vol marxar de l'Alemanya nazi i empena els papers corresponents. Vol anar tan lluny com pugui: a Austràlia. En saber-ho la policia l'interroga.

–Veig que vol anar a Austràlia. Em pot dir què hi vol fer, tan lluny?

–Lluny? D'on?

Els assistents a una funció podien difondre el poder corrosiu de l'humor fins a límits insospitats. Cada oient el tornava a explicar. Parar atenció a un acudit ja era un gest de complicitat.

Avisen un famós especialista en monòlegs polítics que corre perill.

–Otto, vigila, cada nit hi ha uns quants agents de la Gestapo escoltant el teu monòleg.

–Gràcies per avisar-me. Avui parlaré més a poc a poc, a veure si m'entenen i així no els cal tornar.

Han començat les detencions. Tanquen un monologuista de cabaret en un camp de concentració. Al cap d'una estona de ser-hi demana paper higiènic a un guàrdia, que li respon:

–No n'hi ha, aquí, de paper higiènic!

–No hi ha qui els entengui, aquests nazis –es queixa el monologuista–: diuen que el món és una merda i no tenen paper higiènic.

L'ambició del tirà no en té prou amb l'espai alemany i com que la zona txeca dels Sudets és de cultura alemanya, se l'annexiona. En acabat fa el mateix amb Txecoslovàquia sencera, i finalment amb Àustria, la seva terra natal. El 1938 se celebra un plebiscit el resultat del qual estava

cantat fins i tot abans que algú posés la primera papereta en una urna.

El resultat va ser de noranta-nou per cent a favor i u per cent en contra. És increïble, tothom amb qui parlo va ser d'aquest u per cent!

A principi de setembre de 1939, poc després que s'acabés la Guerra Civil espanyola, en què l'exèrcit alemany va tenir ocasió d'assajar materials i estratègies, les tropes nazis envaïen Polònia i començava la Guerra Mundial. «Els americans inventen; els alemanys blinden», afirmava un dit sobre tecnologia militar. Els fets, però, van desmentir aquesta afirmació. Durant la guerra Alemanya demostraria que sabia fer totes dues coses. Amb les bombes teledirigides V1 i V2 va convertir-se en pionera en el camp de l'astronàutica.

Els qui han estudiat la seva complicada personalitat diuen que era inevitable que envaís Polònia. Era un apassionat de la música de Wagner, i asseguraven que quan l'escoltava li venien ganes d'envair el país en qüestió. No era que tingués cap aversió especial contra els pobres polonesos, però eren els seus veïns i la planúria feia fàcil la penetració. La pompa i la grandiositat wagneriana alimentaven el seu somni d'una gran Alemanya enfront d'una Europa decadent. Ell, de fet, es veia reflectit en els herois de les seves òperes.

Hitler es malfiava de tot. Un dia, durant un acte que tenia lloc a l'aire lliure, un colom que passava per damunt del seu cap va deixar caure una deposició que li va embrutar la guerrera. El consell de ministres es va reunir d'urgència per

discutir si es declarava fora de la llei l'espècie en qüestió. No cal dir que tots els ministres haurien aprovat amb molt de gust la proposta, perquè de pas haurien condemnat Picasso pel seu *Colom de la Pau*, però finalment aquests ocells es van salvar gràcies a un ministre catòlic, que va al·legar que els creients podien arribar a pensar que Alemanya deixava fora de la llei l'Esperit Sant.

Pel que fa a la invasió de Polònia, va ser una cosa metàfrica, un passeig. Uns anys després dos polonesos parlen d'aquella època:

–Com pot ser que els alemanys envaïssin el nostre país tan ràpidament?

–Es veu que els tancs van entrar marxa enrere i els nostres es van pensar que fugien.

Una àliga majestuosa presideix l'escut de Polònia. Als edificis es pot veure mirant cap a la dreta o cap a l'esquerra, depenent de qui manés en cada moment. Si era Rússia, mirava cap a l'est. Si era Alemanya, cap a l'oest. Però l'any 1939 no podia mirar enlloc, ja que Hitler i Stalin havien segellat un pacte d'amistat amb Polònia entremig. Amb la Itàlia de Benito Mussolini com a aliada, Europa estava en mans de la caverna. La imatge dels soldats alemanys al costat del l'Arc del Triomf parisenc era una humiliació per a la França de la llibertat, la igualtat i la fraternitat.

Amb la guerra començava la construcció d'un imperi que havia de durar mil anys i que amb prou feines en va durar dotze.

Un dia el comandant nazi a París va fer cridar Picasso. El pintor va voler ensenyar-li una reproducció del *Guernica*:

–I això ho ha fet vostè?

–No, senyor, això ho han fet vostès.

D'una manera o d'una altra la guerra va arribar a cada racó d'Europa, fins i tot a la Suïssa neutral, tot i que a través de les finances, com observava un acudit que es va fer molt popular:

Suïssa treballa sis dies a la setmana per a l'Alemanya nazi. El setè resa perquè guanyi el Regne Unit.

En plena aplicació de les lleis racistes amb la deportació als camps d'extermini de jueus, gitanos, membres de «races inferiors» en general, homosexuals i dirigents de formacions polítiques no grates al sistema totalitari imperant, mentre les xemeneies dels camps d'extermini treballaven sense descans, es va posar en marxa la maquinària criminal més salvatge que hagi existit mai en tota la història d'Europa.

Un dels últims que ha aconseguit marxar amb papers s'enganxa una foto de Hitler a la maleta. Un amic se'l mira i diu:

–Que t'has tornat boig? Però si tu l'odies, aquest home. Es pot saber què fas?